

LUND UNIVERSITY

Folkets vänner

Lenhag, Mi; Hellström, Anders

Published in:
Fronesis - Kampen om folket

2010

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Lenhag, M., & Hellström, A. (2010). Folkets vänner. *Fronesis - Kampen om folket*, 34.

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Anders Hellström och Mi Lennhag *Folkets vänner*

Ingen vill vara populist. Alla vill vara en vän av folket. Regeringsformens första paragraf inleds med orden att »[a]ll offentlig makt i Sverige utgår från folket«. Folkets makt uttrycks genom valda representanter. Våra förtroendevalda har till uppgift att företräda folket, att agera i folkets intressen och att i förlängningen förverkliga folkviljan. Att vara vän av *populus* (folket som politisk enhet och/eller folket som medborgargemenskap) torde vara en naturlig strävan för en politisk representant också i modern tid.

Varför vill då ingen vara populist? »Populist« är inte sällan ett tillmäle som används för att nedvärdera en politisk motståndare. Populismen står för det ytliga, det antiintellektuella och det förment folkliga.¹ Åtminstone är detta en vanlig förståelse av begreppet. I det offentliga rummet utkristalliserar en särpräglad bild av »populisten«, som framstår som politikens svar på den karikerade bilhandlaren som kränger billigt skräp och får det att framstå som lyx. Populisten lever i en sagovärld och förstår sig inte på »rik-

1. De ledare som kallas populisterna har inte sällan, sedan de väl kommit till makten, fört en politik som inte varit särskilt lyhörd för folkviljan. Det kan alltså vara skillnad på populistisk retorik när »de populistiska« är i opposition och populistisk praktik när makten väl vunnits.

tig politik«. ² Men utifrån populistens synvinkel är det snarare tvärtom. Det genuina, det riktiga och det okonstlade ställs mot politiska och andra eliter som fjärrmat sig från det folkliga. De goda krafterna uttrycks i de vanliga människornas drömmar om en bättre värld, där folket direkt får gehör för sina önskemål. Populisterna är folkets vänner och därmed de sanna demokraterna, som vågar säga den sanning som eliten blundar för.

I europeisk politik är det inte ovanligt att beteckningen populism förbehålls de så kallade radikala högerpopulistiska partierna (RHP). ³ Målet för dessa partier, menar exempelvis Hans-Georg Betz och Carol Johnson, är att avskaffa den mångkulturella politiska ordning-

en och i stället införa ett etnokratiskt system som bygger på nationalistiska principer. ⁴ Populism är i den betydelsen någonting utöver ren opportunist, nämligen ett hot mot den etablerade representativa ordningen.

Det är ovanligt att man använder sig av begreppet populism för att beskriva sig själv eller sin egen politik, även om det finns undantag. ⁵ Det finns därför anledning att vara misstänksam mot, eller i alla fall uppmärksam på, hur begreppet används och vilken betydelse det tillskrivs. RHP-partierna anklagas för att mobilisera folket kring en etnisk enhet, men detta är långt ifrån den enda betydelsen av populism. ⁶ I den akademiska litteraturen finns det en uppsjö av företeelser, rörelser och par-

2. Populism är svaret på vilka vi inte är – »vi, de goda demokraterna« som ägnar oss åt »riktig politik«. Se vidare Anders Hellström, »Konsensuseliten och den högerextrema populismen«, i *Fronesis* nr 13 (2003), s. 117.

3. Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (2007).

4. Se vidare Hans-Georg Betz och Carol Johnson, »Against the Current – Stemming the Tide. The Nostalgic Ideology of the Contemporary Radical Populist Right«, i *Journal of Political Ideologies* volym 9, nr 3 (oktober 2004), s. 321–322. Etnokrati är ett system enligt vilket den politiska makten innehas och utövas av ett privilegierat etniskt kollektiv. Enligt sociologen Andreas Wimmer vilar de moderna nationalstaterna på etnokratiska grunder, vilket var ett sätt att garantera solidaritet, rättvisa och demokrati inom nationalstatens ramar (Andreas Wimmer, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflicts* (2002)).

5. Se vidare till exempel Hellström, »Konsensuseliten och den högerextrema populismen« (2003); Oliver Marchart, »The »Fourth Way« of the Ultra-Right. Austria, Europe and the End of Neo-Corporatism«, i *Capital & Class* volym 73 (2000), s. 7–14.

6. Populism behöver inte heller vara kopplat till en högerorienterad ideologi, vilket man kan förledas att tro när begreppet inskränks till RHP-partierna. På senare tid har forskningen uppmärksammat »populistiska« politiska rörelser och partier på vänsterkanten, till exempel Die Linke i Tyskland (se vidare Luke March och Cas Mudde, »What's Left of the Radical Left? The European Radical Left after 1989. Decline and Mutation«, i *Comparative European Politics* volym 3, nr 1 (2005), s. 23–49). Statsvetaren Dennis Westlind forts. på nästa sida

tier som har försetts med denna etikett. Frågan är om dessa egentligen har någonting gemensamt förutom att kallas populistiska. Den politiska teoretikern Margaret Canovan uttrycker detta på följande vis:

Det finns ingen uttalad gemensam historia, ideologi, politik eller social bas. Beteckningen brukar användas utifrån, ofta i nedsättande syfte. [...] Det är svårt att föreställa sig att låt säga Tony Blair, Hugo Chávez och Jean Marie Le Pen skulle vidkänna politisk släktskap, än mindre att dessa tre skulle förenas i hyllning av sina föregångare i Rysslands narodniker och USA:s The People's Party.⁷

Det är onekligen frestande att avfärda populism som ett semantiskt gungfly

av föga betydelse för vår förståelse av världen omkring oss. Det är knappast enkelt att kategorisera partier, rörelser och samhällsfenomen som populistiska eller ej. Vår utgångspunkt är dock att populism är ett begrepp väl värt att reflektera kring.

Populismen i sig är inte »ond«. En populistisk rörelse kan vara mer eller mindre inkluderande och förknippad med olika normativa ideal. Folket kan föreställas som ett homogent *ethnos*, men behöver inte göra det. Gemensamt däremot för olika typer av populism är att de åberopar »folket« som legitim grund för den förfäktade politiken och strävar efter att mobilisera »massorna«. Populismen som massrörelse gör ofta anspråk på att vara klassöverskridande – den strävar efter att förena grupper

forts. från föregående sida diskuterar i sin avhandling fyra viktiga typer av populism i modern tid (Dennis Westlind, *The Politics of Popular Identity. Understanding Recent Populist Movements in Sweden and the United States* (1996), s. 13–23; se även Hellström, »Konsensuseliten och den högerextrema populismen« (2003); Ruth Berins Collier, »Populism«, i Neil Smelser och Paul Baltes (red.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (2001), s. 11813–11816). Westlind uppmärksammar för det första den populistiska rörelsen i USA på 1890-talet, vilken mobiliserade främst bönder men också industriarbetare i en gemensam politisk rörelse (Se vidare till exempel Philip Abbott, »Bryan, Bryan, Bryan, Bryan.« Democratic Theory, Populism, and Philip Roth's »American Trilogy«, i *Canadian Review of American Studies*, volym 37, nr 3 (2007)). Den andra populismen är den intellektuella eller revolutionära populism som underbyggde bondesocialismen i det förrevolutionära Ryssland (se Mi Lennhags bidrag i detta nummer). Den tredje populismen utgår från stadspopulismen i Latinamerika mellan 1940 och 1965, vilken organiserade en rad disparata grupper i Latinamerikas stadsbefolkning för att vinna politisk makt (se Ernesto Laclaus bidrag i detta nummer). Den fjärde populismen slutligen går tillbaka till RHP-partiernas framfart i dagens europeiska politik (se Anders Hellström, Cas Mudde samt Carlo Ruzza i detta nummer). Om de tre första typerna av populism beskrivs i positiva eller »neutrala« ordalag, är de flesta etablerade politiska aktörer ensidigt negativa i sin bedömning av den fjärde typen.

7. Margaret Canovan, »Populism for political theorists?«, i *Journal of Political Ideologies* volym 9, nr 3 (oktober 2004), s. 243.

över klassgränserna och att neutralisera socioekonomiska klasskonflikter – och mobilisera folket mot en »eliternas klass«.

Centralt i diskussionen om populism är att fixera betydelsen av demokratins suveräna subjekt, det vill säga folket. Populism är ett uttryck för kampen om folket. Ur det perspektivet är diskussionen om vad som förenar olika typer av populism och vilken sorts politik som kan beskrivas som populistisk också intressant om man vill förstå »folkets« roll och betydelse i den moderna representativa demokratin.

En populism utan hänvisningar till folket är lika svår att föreställa sig som kampen om folket utan åtskillnad mellan folk och elit. Frågan är vilket folk som åsyftas. Margaret Canovan uppmärksammar tre skilda sätt att hänvisa till folket.⁸ För det första rör det sig om en strävan att företräda *det enade folket* gentemot en elit som splittrar folket. Här är hänvisningen till folket inkluderande.

För det andra kan det handla om en mer specifik ambition att företräda *vårt folk*, vilket ofta kopplas till föreställningar om ett gemensamt etniskt och/eller kulturellt ursprung. Här är hänvisningen till folket exkluderande. För det tredje kan man hänvisa till *det vanliga folket*, som står som exponenter för de genuina och autentiska värderingar som eliten, i detta fall ofta försedd med prefixet »kultur«, försummar och nedvärderar.

De texter som ingår i detta avsnitt diskuterar hur kampen om folket tar sig uttryck i sammanhang där begreppet populism är centralt. Genom dessa texter vill vi åskådliggöra hur olikartade de populistiska uttrycken är. Vi inriktar oss på tre olika aspekter av populism, som vi benämner *ideologi, logik och stil*.

Några forskare vill framför allt se populismen som ett hot mot det liberaldemokratiska styret⁹, medan andra snarare betraktar den som en nödvändig beståndsdel i den moderna representativa politiken.¹⁰ Enligt det

8. Margaret Canovan, »Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy«, i *Political Studies* XXVII (1999).

9. Se till exempel Hans-Georg Betz och Carol Johnson 2004; Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe* (2003); Roger Eatwell, »Introduction. The New Extreme Right Challenge«, i Roger Eatwell och Cas Mudde, *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (2004), s. 1–16; Koen Abts och Stefan Rummens, »Populism versus Democracy«, i *Political Studies* volym 55, nr 2 (2007), s. 405–424.

10. Se till exempel Sofia Näsström, »The Legitimacy of the People«, i *Political Theory* volym 35, nr 5 (2007), s. 624–658; Ernesto Laclau, *On Populist Reason* (2005); Yannis Stavrakakis, »Antinomies of Formalism. Laclau's Theory of Populism and the Lessons from Religious Populism in Greece«, i *Journal of Political Ideologies* volym 9, nr 3 (2004); Margaret Canovan, »Taking Politics to the People. Populism as the Ideology of Democracy«, i Yves Mény, *Democracies and the Populist Challenge* (2002).

förra synsättet är populism en *ideologi*, ett åsiktspaket som ifrågasätter flera av grundvalarna för den liberaldemokratiska samhällsordningen snarare än »bara« ett uttryck för opportunistisk politisk retorik.¹¹ Enligt det senare synsättet är populism en specifik politisk *logik* som följer demokratin »liksom en skugga«¹², där »det populistiska« är en nödvändig beståndsdel i en representativ samhällsordning. Den populistiska *stilen*, slutligen, berör frågan hur politiken görs och förmedlas. Det kan handla om politikens medialisering, som inne-

bär att politikens former snarare än dess innehåll hamnar i förgrunden. Det kan också handla om en särskild »antipolitisk«, »karismatisk« ledarstil och politik som uppmuntrar direkta kanaler för folkligt deltagande snarare än de indirekta kanaler där politiken förmedlas genom partipolitiken.

När det först gäller populismen som *ideologi* handlar det om hur den har beskrivits som en särskild ideologi eller som en del av ett vidare ideologiskt paket.¹³ I sin bok *Populist Radical Right Parties* redogör statsvetaren Cas Mud-

11. Att betrakta populism som en ideologi är dock inte nödvändigtvis detsamma som att uppfatta den som ett hot mot den liberaldemokratiska samhällsordningen; det beror på hur det normativa innehållet i »ideologin« laddas. Vad man närmare bestämt menar med grundvalarna för den liberala samhällsordningen är inte heller alltid tydligt. Ett exempel på hur man föreställer sig dem kan vara EU:s initiativ att skicka »tre vise män« till Österrike. Bakgrunden var att det nationalistiska/populistiska partiet FPÖ, med Jörg Haider som partiledare, hade manövrerat sig fram till regeringsställning. De övriga fjorton medlemsstaterna i EU utsatte då Österrike för bilaterala bojkotter och »de tre vise männen« skickades till Österrike för att bidra till att lösa den uppkomna situationen. Deras uppdrag bestod i att utifrån gällande fördragstexter bedöma den nya österrikiska regeringens uppslutning kring de liberaldemokratiska principerna för gott styre, exempelvis respekt för minoriteters rättigheter, rättssäkerhet och institutionaliserad bekämpning av främlingsfientliga uttryck (»Report of the ›Three Wise Men‹, Martti Ahtisaari, Jochen Frowein, Marcelino Oreja, on the Austrian Government's Commitment to the Common European Values«, utdrag i *Transatlantic Internationale Politik* volym 4 (2000); se vidare Anders Hellström, *Vi är de goda. Den offentliga debatten om Sverigedemokraterna och deras politik* (2010)). De tre vise männen skrev i sin rapport att FPÖ var ett populistiskt parti med vissa radikala inslag. Detta kan jämföras med ett »extremt« parti, som hotar att kullkasta hela det demokratiska systemet. Ett »radikalt populistiskt« parti däremot ställer sig bakom ett demokratiskt alternativ till rådande former av politisk maktutövning inom ramen för den representativa demokratin (se vidare Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (2007)).

12. Canovan, »Trust the People!« (1999), s. 16.

13. I populismforskningen är det vanligt att beskriva populism som en »tunn ideologi« (se till exempel Catherine Fieschi, »Introduction«, i *Journal of Political Ideologies* volym 9, nr 3 (2004), s. 235–240) efter mönster från Michael Freeden, som beskrivit nationalism som en tunn ideologi (Michael Freeden, »Is Nationalism a Distinct Ideology?«, i *Political Studies* volym 46, nr 4 (1998), s. 748–765).

de för ett tjugotal olika beteckningar som har använts för att klassificera den partifamilj som exempelvis Jean-Marie le Pens Front National och Pia Kjörgaards Danske Folkeparti brukar placeras i. Gemensamt för dessa partier är att de vänder sig emot de etablerade partistrukturerna genom att argumentera för en nationalistisk politik som vill begränsa invandringen till det egna landet i syfte att bevara folkroppens homogenitet.¹⁴ Mudde konstaterar att det inte råder något samförstånd kring vilka partier som ska ingå i denna familj och vad som egentligen kännetecknar den. I den text som publiceras i detta nummer menar han att vi bör förstå utvecklingen av dessa partier – som han beskriver som populistiska radikala högerpartier – som en radikaliserings av traditionell politik och traditionella värderingar. De utgör således ingen anomaly i dagens europeiska politik. I texten identifierar Mudde tre ideologiska fundament – nativism, auktoritarism och populism¹⁵ – som håller denna brokiga partifamilj samman.

Ernesto Laclau menar i sitt bidrag till detta nummer att populismen saknar normativt innehåll. Laclau ser den

populistiska *logiken* som en naturlig förutsättning för det demokratiska styrelseskicket, där det handlar om att mobilisera väljare kring ett gemensamt politiskt program. Populism kan lika gärna återfinnas i kommunistiska som i fascistiska rörelser, som bryter den rådande politiska ordningen genom att dela upp det sociala rummet i två läger, folket och eliten, och lyfta fram en del av folket som representativ för hela befolkningen. I sin text inriktar sig Laclau på Hugo Chávez i Venezuela.

I sin text om Sverigedemokraterna som det nya folkhemspartiet noterar Anders Hellström att den populistiska logiken var verksam inom socialdemokratin under Per Albin Hanssons ledning, då partiet gick från att företräda arbetarklassens intressen till att företräda hela folket. I Sverigedemokraternas politiska retorik annekteras folkhemsbegreppet som symbol för det som förklarar svenskarna i en nationell gemenskap. Sverigedemokraterna betraktar de nuvarande socialdemokraterna som den elit som kan och bör bekämpas i folkets namn, samtidigt som man gärna betraktar de äldre, socialdemokratiska ledarna som ideologiska förebilder för

14. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (2007).

15. Nativism handlar om att ge den inhemska befolkningen företräde framför främmande element (människor och idéer), det vill säga föreställningen att Sverige tillhör svenskarna, men att andra folk har företrädesrätt till sina »hem«. Auktoritarism är en sammanfattande benämning för en tilltro till samhällets hierarkier (till exempel att skillnader mellan könen är naturliga) och en uppfattning om att brott mot gemensamma regler ska straffas hårt. Mudde beskriver populism som en tunn ideologi (se not 13) som delar upp samhället i två homogena grupper, »folket« och »eliten«.

sin politik. Sverigedemokraterna handlar här i enlighet med den populistiska logiken, som antar ett antagonistiskt förhållande mellan folk och elit, för att radikaliserat föreställningar om varför svenskar kan och bör ha företräde till det nationella rummet.

Den tredje gruppen texter i det här avsnittet handlar om den populistiska *stilen* i kampen om folket. Texterna illustrerar hur den populistiska stilen paradoxalt nog kännetecknas av både krav på ökat folkligt inflytande och tilltro till folkledarens förmåga att förkroppsliga folkviljan i sin egen person. Italien och Ryssland är två nutida europeiska exempel på hur retoriken kan se ut när ledare framställer sig som folkets representanter som kan och vill förverkliga folkviljan.

Mi Lennhag belyser i sin text Putins ryska ledarskap. Är »putinismen« en form av populism? Kan man beskriva Putin som en auktoritär populist? Stilen i det östeuropeiska ledarskapet under Putins era skiljer sig på flera punkter från det populistiska grundantagandet om ett antagonistiskt förhållande mellan folk och elit. I Ryssland är ett avstånd mellan folkmassorna och den starke ledaren – gärna en klassiskt manlig, stark och handlingskraftig person – inte något omedelbart negativt. Putins karismatiska ledarskap personifierar folkliga dygder och förkroppsligar på sätt och vis »folkviljan«. Bland befolkningen finns ingen bredare uppslutning kring krav på ökat folkligt deltagande i de politiska beslutsprocesserna, vil-

ket teoretiskt skulle kunna vändas mot Putin. Popularitetssiffrorna för Putin har också, jämfört med förtroendet för andra länders ledare, varit höga.

Sociologen Carlo Ruzza behandlar i sitt bidrag den italienska politiska situationen. I början av 1990-talet kollapsade det etablerade partisystemet i Italien på grund av en serie korruptionsskandaler. Ur askan reste sig mediemogulen Silvio Berlusconi, som ledde det då nybildade partiet Forza Italia. År 1994 bildade han regering tillsammans med det norditalienska nationalistiska och separatistiska partiet Lega Nord, under ledning av Umberto Bossi, och det postfascistiska partiet Alleanza Nazionale, med Gianfranco Fini som partiledare. På grund av interna stridigheter blev koalitionen inte långlivad, men 2001 bildade dessa partier åter regeringskoalition som höll fram till 2006. Enligt Ruzza var det den populistiska antipolitiska stilen som förenade dessa tre partiers för övrigt svärförenliga politiska program. Ruzza uppmärksammar hur partierna har dragit nytta av det medialiserade politiska landskapet och använt sig av civilsamhället som en arena för politisk kommunikation och konfrontation bortom traditionell partipolitik och mobilisering. Hans slutsats blir att det civila samhället kan vitalisera den representativa demokratin likaväl som det kan främja auktoritära rörelser och partier.

Det är inte självklart hur populism ska begreppsliggöras och bedömas.

Populism berör politikens affektiva dimension¹⁶ och är som sådan i sig själv varken rätt eller fel, god eller ond. Den påminner snarare om att en ensidigt nyttoinriktad, eller teknokratisk, förståelse av politik kan leda till motstånd från olika krafter som vill utnyttja den politiska arenan för att driva igenom ett ökat direkt folkligt inflytande. Om politik inte bara handlar om att företräda intressen, utan också om att skapa

entusiasm för den förda politiken, har populismen en central plats i den moderna representativa demokratin.¹⁷ Vår förhoppning är att dessa texter ska inspirera läsaren att se bortom schablonmässiga föreställningar om populism som någonting som »de andra« ägnar sig åt och uppmärksamma att diskussionen om populism i grunden rör idéer och föreställningar om demokratis suveräna subjekt, det vill säga folket.

16. »Affektiv« är här ingen nedsättande beteckning för känslostyrd upphetsning, utan snarare ett neutralt uttryck för politisk mobilisering av passioner. Se vidare Chantal Mouffe, *Om det politiska* (2008).

17. Se vidare Anders Hellström, *Vi är de goda* (2010).